

FORMIROVANIE NACIONALNIH NEZAVISIMIH GOSUDARSTV NA BALKANAH. KONEC XVIII-70-E GODI XIX V. Moskva, 1986. Period od kraja 18. st. pa do sredine druge polovine 19. st. bogat je povijesnim zbivanjima koja su suštinski utjecala na dalji razvoj historije čovječanstva. Tada su se na svojevrsnom raskršću naši i balkanski narodi, i oni pod habsburškom, i oni pod otomanskom vlašću. Kao da je velika francuska građanska revolucija očito potvrdila da se bliži kraj drugog feudalnoga doba, a giljotina upozorila na to da neke predrasude brzo nestaju. O tome postoji opsežna literatura na nizu stranih jezika, a relativno je brojna i na našim. Jedno je od najnovijih i rad Instituta slavjanovedenija i balkanistiki Akademije nauk SSSR-a, zbirno djelo više autora (Ju. P. Anšakov, G. L. Arš, E. K. Vjazemskaja, V. P. Gračev, B. Ja. Grosul, I. S. Dostjan, A. V. Karasev, I. V. Kozjmenko, K. I. Logačev, N. D. Smirnova, O. V. Sokolovskaja, V. I. Frejdzon, N. N. Červenkov, E. E. Čertan, I. V. Čurkina, N. I. Hitrova). U deset glava, s uvodom, zaključkom i registrom imena osoba, autori su nastojali što svestranije dati uvid u uzroke i razvoj promjena koje su bile na pomolu ili koje su bile u toku. Obuhvaćena su područja — ovim redom — Grčke, Srbije, Crne Gore, Vojvodine, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Rumunjske, Bugarske i Albanije. Baza je knjige težnja pisaca da ukažu na proces formiranja nacionalnih nezavisnih država na Balkanu, u skladu sa sadašnjim dostignućima sovjetske historijske znanosti. Očito je da su korišćeni i rezultati jugoslavenskih istraživača, ali ne i dobar dio zaključaka do kojih su oni došli proučavajući razvoj složenih procesa na jugoslavenskim prostorima; to se očituje već i u sadržaju, npr., prve bilješke, uz petu glavu, »Hrvatska«, koja objašnjava da su Hrvati južnoslavenski katolici koji govore na raznim dijalektima srpskohrvatskog jezika i da su se u periodu od 18. do početka 20. st. postepeno uobličili u hrvatsku naciju. Svakako, malo pojednostavljeno ako ne i ponešto čudno objašnjenje pitanja tko su to Hrvati. Knjiga ima određenu sadržajnu težinu i trebalo bi se na nju temeljitije i svestranije osvrnuti, već i iz vidljivih, formalnih, a ne samo suštinskih, znanstvenih razloga; pogotovo — što je u sovjetskoj historiografiji obvezno upozorenje — kada se kaže da je djelo izradio autorski kolektiv te da je svoja htijenja temeljio na marksističko-lenjinskoj teoriji povijesti države i prava. (PETAR STRČIĆ).

LES MINORITES ETHNIQUES EUROPEENNES VIS A VIS DU NAZISME ET DU FASCISME. LE MINORANZE ETNICHE EUROPEE DI FRONTE AL NAZISMO ED AL FASCISMO. Aosta 1985. Pitanje nacionalnih manjina, narodnosti, narodnosnih grupa u historiji je uvijek bilo marginalno, osim u trenucima žešćih konfrontacija zainteresiranih strana. U mirnijim vremenima, narodnosti su u načelu izložene određenim pritiscima većinskog naroda, pa čak i do te mjere da im se onemogućava nacionalni razvoj. Poslijeratni razvoj političkih prilika u Evropi kao da daje za pravo takvom razmišljanju. Svjedoci smo tako, primjerice, ogorčene borbe Slovenaca u Austriji za poštivanje svojih osnovnih prava zacrtanih u temeljnim pravnim međunarodnim aktima na osnovi kojih je i stvorena nova austrijska republika. Svjedoci smo i situacije s Turcima i Makedoncima u Bugarskoj, gdje se jednostavno prelazi preko postojanja ogromnog broja pripadnika tih naroda, koji se kratkim postupkom proglašavaju Bugarima; štoviše, bugarski službeni organi povremeno istupaju čak i s tvrdnjama o bugarskom karakteru naše SR Makedonije. Sličan je bio slučaj i s Hrvatima i Slovencima koji su se našli pod Kraljevinom Italijom nakon prvoga svjetskog rata, i koje su najprije civilni i vojni kraljevski državni organi, a kasnije i fašističke strukture surovim i nasilnim političkim i vojnim mjerama nastojali

talijanizirati. Istovremeno su vršili i tešku ekonomsku presiju, tako da je iz Istre i Slovenskog primorja moralo izbjeći stotinjak tisuća ljudi.

Uprkos općem stajalištu Ujedinjenih nacija i službenom stajalištu svih zemalja uključenih u tu organizaciju, a isto tako i raznim dokumentima donesenim i usvojenim na raznim službenim skupovima, i danas se, kako je spomenuto, u stanovitom broju država odvija denacionalizacija i onemogućava prirodan razvoj narodnosti — onakav kakav je gotovo idealno zaortan upravo u SFR Jugoslaviji, zahvaljujući rezultatima NOR-a i socijalističke revolucije, odnosno politici KPJ pod vodstvom Josipa Broza Tita. No, svjedoci smo i življeg okupljanja nacionalnih snaga u mnogim zemljama, pa se tako počinju organizirati, npr., i Romi, na koje se kao na priznatu narodnost nije pomišljalo. Taj fenomen prirodnog buđenja ili rasta svijesti dolazi do izražaja i u sve brojnijim radovima stručnjaka i znanstvenika. Oni pokazuju osobito zanimanje za stravičan položaj narodnosti u doba nacifašističke vladavine u Evropi, s obzirom na specijalne odnose Hitlerova i Mussolinijeva režima te njihovih kvislinga prema narodnostima. U nas je još svježe sjećanje na spomenuti primjer odnosa fašističke Kraljevine Italije prema Hrvatima i Slovencima na dijelovima istočne obale Jadrana, koje je držala pod okupacijom od 1918. god. dalje, te primjer kvislinške tzv. Nezavisne Države Hrvatske i njenoga odnosa prema Srbima, Živodima i Romima. Nacifašističkom odnosu prema narodnostima bio je posvećen i skup koji je organizirao Istituto storico della resistenza u Valle d'Aosta. Dopunjeni i prošireni referati objavljeni su 1985. god. u izdanju pod naslovom: »Le minorités ethniques européennes vis à vis du nazisme et du fascisme. Le minoranze etniche Europee di fronte al nazismo ed al fascismo. Actes du colloque tenu à Aoste le 3 et 4 decembre 1983. Atti del convegno svoltosi ad Aosta il 3 e 4 dicembre 1983.« (Aosta 1985, str. 208). Nakon pozdravnih i uvodnih riječi predstavnika Autonomne pokrajine Vall d'Aosta Renéa Favala i predsjednika Istituto storico della Resistenza u Valle d'Aosta Emilla Chanouxa, izložena su ova saopćenja: Guy Heraud, »Les minorités ethniques en Europe entre les deux guerres«, Willem Meyers, »Le nationalisme flamand sous l'occupation allemande«, Fernand Lipsin, »La Wallonie face au National-Socialisme«, Pierré Zind, »Les Alsaciens-Lorrains de l'entre-deux-guerres face au Nazisme et au Fascisme«, Yann Brekilien, »La Bretagne sous l'occupation«, Gareth Miles, »Les Gallois entre les deux guerres«, Milica Kacin-Woginz, »La minoranza slovenocroata sotto l'Italia fascista«, Leopold Steurer, »La minoranza Sud-Tirolese tra fascismo e nazismo (1919—1939)«, Mirella Karpatti, »Il genocidio degli Zingari« i Eduard Vinyamata, »L'opposition catalane et basque à la dictature du général Franco. Approche historique«. U diskusiji su govorili Tavo Burat, Gianpaolo Giordana, Leopold Steurer, Aureli Argenti, Darko Bratina i Carlo Marletti, a skup je zaključio Guy Heraud. Kao što je već iz samih naslova vidljivo, zahvaćene su neke narodnosti čiji su problemi danas riješeni, jer su, npr., Hrvati i Slovenci Istre i najvećeg dijela Slovenskog primorja u sastavu matice zemlje. Ali, zahvaćeni su i problemi onih narodnosti, pa i cijelih naroda, koji živo dižu glas tražeći za sebe prava što ih imaju i drugi (to su, npr., Baski u Španjolskoj) Svakako, vrlo je pozitivno da se Romima posvetio poseban referat, jer su za vrijeme nacifašističke vladavine podnijeli izuzetne žrtve, a i općenito se malo zna o Romima; tzv. civilizirani svijet prema njima se još uvijek ponaša nehumanom. Ističem da su slovenski predstavnici naše zemlje iz Ljubljane M. Kacin-Woginz, (str. 133—151) i D. Bratina (str. 196) dali plodne i sadržajne priloge. Ukratko, može se istaći da su njihova izlaganja i prilozima ostalih značajan doprinos našem razumijevanju položaja narodnosti i brojčano malih naroda općenito. Takvih skupova i takvih zbornika nikad nije dosta, kao što nikad nije suviše davanja političkih i drugih prava narodnostima,

sve dok u potpunosti ne budu izjednačene s većinskim narodom. Primjer naše zemlje u tome je odavno poznat i poučan. (PETAR STRČIĆ).

RAD ARHIVSKOG SAVJETA HRVATSKE U 1986. GODINI. U toku 1986. god. Arhivski savjet Hrvatske održao je dvije sjednice: XXX 8. IV te XXXII 19. 12. Iz bogatih dnevnih redova sjednica izdvajamo nekoliko naročito interesantnih točaka. U raspravi o Smjernicama za rad arhivskih ustanova, na osnovu analize programa rada za 1986. godinu (XXXI sjednica), osobit akcenat dat je na osiguranje sredstava za oformljenje čuvarske službe u arhivima, te je zaključeno da se, uz izradu smjernica arhivima, zahtijeva od Izvršnog vijeća Sabora SRH osiguranje materijalnih pretpostavki za ovu službu. Bogatu i plodnu diskusiju izazvala je problematika međunarodne i međurepubličke suradnje arhivista SRH. Ocijenjeno je da bi trebalo oživjeti i potencirati one kontakte u zemlji i inostranstvu koji osiguravaju razvoj djelatnosti i potiču stvaralački rad arhivista. Evidentno je da arhivisti SRH moraju biti prisutniji na svim relevantnim arhivističkim skupovima. Anketiranjem što ga obavlja Arhiv Hrvatske omogućit će se pregled planirane suradnje pojedinih institucija, a također i plodonosnija i racionalnija aktivnost. Trajno aktualna tema stručnog osposobljavanja kadrova u arhivima te rasprava na tu temu rezultirala je zaključkom o potrebi detaljnijega i ažurnijeg praćenja kako samoga odgojno-obrazovnog procesa za arhivske kadrove tako i aktualnih promjena nastavnih planova i programa za ovu djelatnost. Na XXXI sjednici usvojena su i Pravila o stjecanju zvanja »viši arhivista« i »arhivski savjetnik«, čime su preciznije regulirani zakonski uvjeti za ta zvanja. Iz problematike razvoja mreže arhivskih ustanova bilježimo zahtjev općine Šibenik da osnuje Historijski arhiv u Šibeniku. Savjet je ocijenio da za sada ne postoje stručni razlozi koji bi opravdali znatne financijske izdatke za novu arhivsku ustanovu. U samom zahtjevu općine razlozi za osnivanje nove arhivske institucije nisu dovoljno potkrijepljeni; iz njega se nazire potreba povećanja broja stručnih radnika u Sabirnom centru, što je i podržano. No, o tome se treba izjasniti Historijski arhiv u Zadru, nadležan za šibensko područje. Nadalje, u povodu zahtjeva Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU u Zagrebu da registrira zbirku arhivske građe, Savjet je upozorio na čl. 14. st. 4. Zakona o arhivskoj građi i arhivima. Arhivsko-pravna problematika zastupljena je na ovoj sjednici i nizom drugih točaka od kojih naročito ističemo izradu prijedloga Uputstva o vrednovanju registraturne građe i Uputstva o predaji arhivske građe arhivima. Prijedloge dvaju Uputstava Savjet je raspravio na sjednici 19. 12. i uputio ga, radi dobijanja njihova mišljenja, odgovarajućim Saborskim tijelima. Očekuje se usvajanje uputstava na XXXIII sjednici Savjeta. Akti će, kao što je uobičajeno, biti objavljeni u »Narodnim novinama« i »Arhivskom vjesniku.« Iz također bogatog dnevnog reda XXXII sjednice ističemo, uz prije spomenutu problematiku izrade i usvajanja prijedloga podzakonskih akata, raspravu u povodu informacije o kadrovskoj strukturi u arhivima u SRH. Predsjednik Savjeta, Franjo Biljan, ukazao je u raspravi, a u vezi s napadom na Arhiv Hrvatske i Historijski arhiv u Zagrebu (»Slobodna Dalmacija« u Splitu, na nalaz OK SKH—Centar u Zagrebu koji kaže da spomenuti arhivi ne predstavljaju nikakva nacionalistička jezgra i faktore specijalnog rata. Komitet je ocjenu stanja i objavio, a cjelokupnu svoju analizu dostavio organizacijama SK dvaju arhiva, koje su odmah dale inicijativu za rješavanje pojedinih iskazanih problema. Sva događanja vezana uz arhive, proizašlo je iz rasprave, nameću studioznije prilaženje problematici kadrova u arhivima, vezujući se na rješavanje i svih drugih subjektivnih i objektivnih pitanja djelatnosti arhiva. Savjet je prihvatio informaciju predsjednika Savjeta o navedenom nalazu OK SKH-Centar, te je formirano radno tijelo